

Nr 91.

Av herr **Olsson, Olof m. fl.**, om *framläggande för riksdagen av begärd utredning rörande omläggning av skolarbetets inre organisation m. m.*

Bland de detaljer i den stora skolreformen, som riksdagen år 1927 hade att sysselsätta sig med, ingick också frågan om det s. k. inre arbetet. I den för reformen grundläggande propositionen framhöll departementschefen såsom nödvändigt, att man vid omläggningen i viktiga avseenden av vårt lands högre skolväsen jämväl toge hänsyn till de reformsträvanden, för vilka själva skolarbetets nyorientering i olika hänseenden utgjorde det förnämsta kravet. Under det skolarbetet i äldre tider och ända långt fram i våra dagar mer eller mindre ensidigt inriktat sig på lärjungarnas intellekt, hade under den senare tiden arbetet inom skolorna alltmera kommit att taga sikte på vilje- och handlingslivet samt därmed besläktade sidor av själslivet. De nämnda reformsträvandena gingo också ut på att i det hela starkare inrikta skolarbetet på att sätta viljelivet i rörelse, att mera allmänt och allsidigt utveckla handlingsförmågan. »Detta grundläggande önskemål», heter det, »söka de nya strävandena att förverkliga, vad själva kunskapsinhämtandet angår, därigenom att kunskaperna i vidast möjliga mån skola förvärfvas genom och under lärjungarnas eget produktiva arbete.» Efter att ha omnämnt de reformåtgärder, som närmast borde komma i fråga och som kunna sammanfattas i uttrycket, att större »samling» borde beredas de unga i arbete, yttrar departementschefen:

»Jag kommer så till spørsmålet om begränsning av antalet lärjungar i de olika klassavdelningarna. Såsom från olika håll betonats, utgör ett rimligt antal lärjungar i klassen en viktig förutsättning för ett rationellt arbetssätt lika väl som för önskvärd individualisering i det hela. Skolkommissionens synpunkter på denna sak hava vunnit enhälligt anslutning. För min del har jag också, på grund av den stora betydelse detta moment otvivelaktigt äger, ansett mig böra föreslå ett tillmötesgående av kravet i fråga, trots den kostnadsökning, som därigenom föranledes. Jag anser alltså, att man bör räkna med ett normalt högsta lärjungeantal av 30 i realskolans och kommunala mellanskolans klasser samt 25 i gymnasiets ringar. Vad angår lyceets högre stadium kan ingen tvekan råda, att detta bör följa gymnasiets regler. Men med hänsyn till dessa läroanstalters särskilda uppgift inom skolororganisationen och den mera begränsade tid, som för genomgång av de

samma är anslagen, anser jag det nödvändigt att även i de tre nedre klasserna lärjungeantalet begränsas till 25.»

»I detta sammanhang», tillägger departementschefen i fortsättningen, »finner jag mig vidare böra uttala, att jag i princip biträder förslaget att åvägbringa vidsträcktare möjligheter för uppdelning av klassavdelning vid undervisning i vissa ämnen. Min åsikt härutinnan har påverkats framför allt av de mycket gynnsamma erfarenheter, som föreligga av en liknande anordning vid andra läroanstalter, särskilt vid folkskoleseminarierna. Då man emellertid först sedan slutgiltigt förslag till undervisningsplaner föreligger kan bilda sig en säker mening om den omfattning, i vilken sådan delning lämpligen bör förekomma, saknar jag för närvarande nödiga utgångspunkter för frågans ekonomiska bedömande. Jag är under sådana förhållanden icke heller i stånd att nu närmare precisera normerna för här ifrågavarande uppdelningsmöjligheter. Därest riksdagen delar min åsikt, torde det böra ankomma på en följande riksdag att fastställa sådana grunder samt storleken av det anslag som för ändamålet är erforderligt.»

På detta svarade riksdagen följande:

»De tankar om skolarbetets inre gestaltning, som uttalats av departementschefen i förevarande kapitel, äro enligt riksdagens mening beaktansvärda. Det torde ej lida något tvivel, att åtskilliga av de åtgärder, vilka framhållits såsom önskvärda, skulle verksamt bidra till den förbättring av skolarbetet, som från så många håll påkallats och som torde vara oundgänglig, därest det mål skall kunna uppnås, till vilket hela den nu föreslagna omorganisationen av det högre skolväsendet syftar. I huvudsak ansluter sig alltså riksdagen till vad departementschefen i berörda sammanhang anför. I detta hänseende vill emellertid riksdagen betona angelägenheten av att vad motionsvis (I: 254 och II: 417) av herr Möller m. fl. och herr Hansson m. fl. framhållits beträffande olika anordningar för främjande av ett individualiserat studiearbete jämväl tages under omprövning.

I den mån programmets genomförande medför ekonomiska utgifter och framställningar följaktligen komma att göras hos riksdagen, förutsätter emellertid riksdagen, att dessa måtte åtföljas av erforderliga utredningar för frågans allsidiga och fullständiga bedömande.

Härvid torde särskilt uppmärksammas den av departementschefen ifrågasatta nedsättningen i högsta medgivna antalet lärjungar i realskolans klasser och gymnasietts ringar. Riksdagen anser sig icke kunna taga bestämd ställning till detta förslag, innan dylik utredning föreligger, och har därför vid de beräkningar rörande organisationen, till vilka riksdagen i det följande kommer, utgått från nu gällande bestämmelser i detta avseende.»

Såsom redan erinrats, förelåg — vad uppdelningen av klassavdelningar vid undervisningen i vissa ämnen beträffar — inte något förslag från Kungl. Maj:ts sida; departementschefen torde ha förutsatt, att en följande riksdag skulle få att fastställa sådana grunder samt storleken av det anslag, som

för ändamålet vore erforderligt. Någon sådan uppdelning inrymdes emellertid inte i 1928 års undervisningsplaner och stadga, vadan spörsmålet således inte tidigare varit underkastat riksdagens prövning. Det är först i 1933 års undervisningsplaner och stadga som föreskrifter i detta avseende ha meddelats.

Under åttonde huvudtiteln av innevarande års statsverksproposition förekommer en punkt, som bringar i erinran riksdagens ovan citerade skrivelse av år 1927. Punkten rör arvodena åt extra och vikarierande ämneslärare vid de allmänna läroverken. Departementschefens uttalande under punkten sönderfaller i två delar: skolöverstyrelsens beräkning av extra lärarbehovet och en på departementschefens eget initiativ tillkommen höjning av det samma. Detta senare kan i detta sammanhang lämnas å sido. Vad skolöverstyrelsens beräkningar beträffar, gå de ut ifrån, att antalet klassavdelningar under läsåret 1934/1935 kommer att uppgå till ungefär 1,668. Det erbjöde svårigheter, säger överstyrelsen, att fastställa lärarbehovet för dessa klassavdelningar på grund av de år 1933 givna föreskrifterna angående lärjungarnas rätt att tillvälja ämnen å gymnasiets och lyceets differentierade stadium. Med avseende på vissa förhållanden hade överstyrelsen likväl ansett sig kunna gå ut ifrån, att behovet av undervisningstimmar på ifrågasvarande stadium bleve i stort sett oförändrat. Enligt statsrådsprotokollets referat fortsätter därefter överstyrelsen:

»Enligt de år 1933 fastställda timplanerna finge årsklass eller avdelning av årsklass, då antalet av de lärjungar, som deltog i undervisningen i vederbörande ämne, överstege 20, efter medgivande av skolöverstyrelsen under 1 veckotimme i varje ämne uppdelas i två undervisningsavdelningar vid undervisningen i modersmålet, tyska, engelska och franska i de klasser av realskolan och kretsar av lyceet, i vilka undervisningen i nämnda ämne toge sin början. Om denna delning skulle helt genomföras läsåret 1934/1935, skulle, om man utginge från de av vederbörande rektorer för höstterminen 1933 beräknade lärjungeantalen, härför erfordras 914 lärartimmar, motsvarande tjänstgöring för ungefär 35 extralärare. Huru önskvärd ur pedagogiska synpunkter ifrågasvarande klassdelning än vore, ansåge sig överstyrelsen under rådande ekonomiska förhållanden icke böra ifrågasätta, att densamma omedelbart genomfördes i hela den utsträckning, som ovannämnda bestämmelse möjliggjorde. Å andra sidan hade det i olika sammanhang sedan lång tid tillbaka framförda önskemålet om en begränsning av klassavdelningarnas storlek vuxit i styrka i samma mån som kravet på en individualiserad undervisning gjort sig gällande, och särskilt i fråga om modersmålet och de främmande levande språken torde det numera vara allmänt erkänt, att undervisningen i dessa ämnen å begynnelsestadiet icke kunde bedrivas på ett tillfredsställande sätt i klassavdelningar på över 30 lärjungar. Med hänsyn härtill funne överstyrelsen det vara ett trängande behov, att den klassdelning i nämnda ämnen, som nämnda bestämmelse avsåge att

möjliggöra, finge komma till stånd åtminstone beträffande klassavdelningar, vilkas lärjungeantal överstege 30. En från denna utgångspunkt verkställd beräkning gäve vid handen, att för delningen erfordrades omkring 450 lärartimmar, motsvarande tjänstgöring för ungefär 17 extralärare.»

Det är framställningen utan vidare om medel till avlöning åt dessa 17 extralärare, som står i strid med riksdagens år 1927 uttalade vilja. Riksdagen fann, såsom framgår av den ovan lämnade redogörelsen, dåvarande departementschefens tankar om skolarbetets inre gestaltning beaktansvärda, men i den mån programmets genomförande skulle medföra ekonomiska utgifter och framställningar följaktligen komma att göras hos riksdagen, förutsattes uttryckligen, att dessa måtte *åtföljas av erforderliga utredningar för frågans bedömande*, någonting som inte minst gällde den ifrågasatta uppdelningen av klassavdelningar vid undervisningen i vissa ämnen.

Som ärendet nu framlägges, sker det i ett synnerligen ofullgånget skick. Riksdagen har inte satts i tillfälle att pröva frågan i dess helhet och departementschefen antyder inte med ett ord, att det föreliggande anslagsäskandet i nu angivna del förutsätter ett principiellt ställningstagande till nya grundsatser. Ingenting har emellertid från riksdagens sida uttalats, som dispenserar från vare sig den generella omprövning, som 1927 års riksdagskrivelse kräver, eller den begärda utredningen rörande de ekonomiska konsekvenserna.

Under sådana omständigheter kunna vi inte biträda den ifrågavarande framställningen utan nödgas hemställa om erforderlig minskning av anslagsbeloppet i avvaktan på att Kungl. Maj:t för riksdagen framlägger de utredningar, som 1927 års riksdag påkallade. Kostnadsökningen i nu berörda del kan enligt skolöverstyrelsens beräkningar fastställas till 51,000 kronor.

När skolöverstyrelsen hänvisar till de år 1933 givna föreskrifterna angående lärjungarnas tillvals rätt, berör den ytterligare en sak, som i viss mån sammanhänger med den nyss avhandlade. Det framhålles nämligen, att ett ökat behov av undervisningstimmar inträtt därigenom, »att samläsning mellan parallella avdelningar å skilda gymnasielinjer i vissa ämnen icke kunde åvägbringas i samma utsträckning som tidigare». Vidtagna anordningar hava sålunda i detta avseende medfört en fördyring av undervisningen vid de allmänna läroverken, utan att riksdagen satts i tillfälle pröva förutsättningarna för densamma.

Det är emellertid inte denna fördyring, som är det mest framträdande grundfelet hos 1933 års stadga på denna punkt. Detta ligger snarare däri, att det obligatoriska språket å det differentierade stadiet växlar å gymnasiets olika linjer. Franskan har härvid inträtt å latinlinjen, engelskan å reallinjen. Samtidigt ha också timtalen och därigenom kurserna för dessa ämnen blivit olika allteftersom det rör sig om kärnämne eller tillvalsämne. Mot denna anordning att förhindra en latinare att ha engelska som huvudspråk

kunna vägande invändningar resas ur den mycket betydelsefulla synpunkten av de blivande studenternas behov. Och då det enda motivet för den ifrågasvarande anordningen torde ha varit att bereda en starkare ställning åt franskan, kan det inte vara ur vägen att påminna därom, att franskan inte längre för oss svenskar har en betydelse, som kan motivera dess nya ställning på gymnasieschemat. I våra dagar är engelskan världsspråket framför alla andra, och med detta faktum torde även vårt latinyngnasium böra räkna.

Enligt vår mening tala olika skäl för en ändring i den år 1933 föreskrivna ordningen på så sätt, att engelska intar ställningen som obligatoriskt språk å gymnasietens båda linjer med samma timtal, men att de lärjungar som så önska erhålla frihet att i stället läsa franska, därvid lämpligen minimikravet på anslutning kan sättas så lågt som till 5 vid ett läroverk.

Enligt 1927 års riksdagsbeslut skulle gymnasiet ha två huvuduppgifter. Det skulle ge lärjungarna den allmänbildning, som en högre elementarundervisning skänker och som med fog kunde fordras av den som genomgått ett högre läroverk. Men samtidigt hade gymnasiet att förbereda sina lärjungar för deras kommande levnadskall och måste fördenskull ge dem tillfälle att åtminstone i någon mån inrikta sina studier mot livets mångskiftande utbildningsvägar och därför också lämna tillfälle till en viss specialisering. Att förändra eller inskränka dessa gymnasietens uppgifter vore enligt riksdagens mening uteslutet; man nödgades alltså att söka fylla dem båda.

Riksdagen hade inte utan överväganden kommit till denna ståndpunkt. I den allmänna diskussionen hade framkommit förslag om att frigöra läroverket från den ställning det hade som förberedelseanstalt för fortsatta högskolestudier, men det hade vid en närmare undersökning bland annat ådagalagts, att bortåt tre fjärdedelar av de lärjungar, som genomgingo våra gymnasier och där avlade studentexamen, vid sina fortsatta studier verkligen hade behov av eller i varje fall användning för den kompetens, som studentbetyget skänkte. Från dessa utgångspunkter skapade man 1927 års gymnasium med de två jämbördiga linjerna. Det kunde enligt riksdagens uttalande uppfattning ingen tvekan råda därom, att man även framgent borde bibehålla den sedan många år stadgade uppdelningen av gymnasiet i en latin- och en reallinje. Den grundväsentliga skillnad i dessa båda linjers karaktär, som orsakas av naturen hos de ämnen, vilka äro konstitutiva för linjerna, ej blott motsvarade en tydlig begåvningsdifferentiering hos lärjungarna utan betingades jämväl av de krav, som omsorgen om lärjungarnas val av framtida levnadsbana uppställer.

Genom 1933 års stadga har jämbördigheten brutits i så måtto, att den reala linjen skurits ned på ett sätt, som gör att den i grundläggande avseenden inte mäktar bli en tillfredsställande utgångspunkt för den fortsatta högskolutbildningen. Detta förhållande har kommit till klart uttryck i en

skrivelse från tekniska högskolans lärarkollegium den 17 maj 1933, riktad till riksdagens statsutskott. »Matematikens ställning i realskolan och å realgymnasiet», heter det i denna skrivelse, »har genom den nya stadgan blivit förändrad på ett sätt, som utan överdrift kan sägas innebära ett dråpslag mot detta ämne. För läroverk med 5-årig realskola och 4-årigt gymnasium har undervisningstiden minskats med 17 å 18 procent, utgörande omkring 270 undervisningstimmar. I själva verket blir undervisningstiden i matematik för *reallinjen* nu *mindre* än den var för latinlinjen enligt 1905 års stadga.» Inför detta läge uttalar lärarkollegiet, att det bleve omöjligt att koncentrera den obligatoriska matematikundervisningen vid högskolan till två terminer utan torde denna behöva utsträckas över ytterligare åtminstone en termin. Därmed följde rubbningar i övrig undervisning på grund varav det inte torde kunna undvikas, att den programenliga undervisningen utsträckes utöver nuvarande fyra år. Tillika framhåller kollegiet behovet av ytterligare en huvudlärare i ämnet jämte ett flertal assistenter. Ett annat alternativ vore att åvägabringa nödig komplettering, vilket emellertid måste anses praktiskt svårgenomförbart.

Läget är alltså detta, att stadgan och undervisningsplanen skapat en lucka mellan realgymnasiets och högskolans undervisning, som på något sätt måste fyllas. Vilken väg, som i detta avseende än väljes, kommer att draga med sig ökade kostnader antingen för statsverket eller för den enskilde — sannolikare såväl för statsverket som för den enskilde. Och likaså förefaller det uppenbart, att den nya ordningen måste vara förbunden med tidsutdräkt för den enskilde; förmodlingen är den tillika sämre ur kvalitetssynpunkt.

Men de faktiska verkningarna av omläggningen stanna inte vid detta; de gå längre. Den nyss omtalade störningen i balansen linjerna emellan har redan medfört en förskjutning av lärjungarna från latinlinjen till reallinjen, som — därest den fortsätter — kan komma att nödvändiggöra en omreglering av gymnasiets linjeutrustning. Denna förskjutning framträder tydligt i följande sammanställning av lärjungesiffrorna i gymnasiets första ring höstterminerna 1931—1933.

H.-t. 1931	latinlinjen	1,358	lärj.	(57.4 %)	, reallinjen	1,008	lärj.	(42.6 %)
» 1932	»	1,641	»	(57.0 %)	»	1,238	»	(43.0 %)
» 1933	»	1,634	»	(53.3 %)	»	1,430	»	(46.7 %)

Ehuru tendensen i dessa siffror är fullt klar, blir den än mera påtaglig, om man samtidigt beaktar de lärjungar, vilka av brist på utrymme inte kunnat välja den linje, som de önskat. Dessa siffror ställa sig som följer:

H.-t. 1931	latinlinjen	24	lärj.	(38.7 %)	, reallinjen	38	lärj.	(61.3 %)
» 1932	»	53	»	(39.3 %)	»	82	»	(60.7 %)
» 1933	»	66	»	(23.1 %)	»	220	»	(76.9 %)

Man konstaterar sålunda höstterminen 1933 en anmärkningsvärd stegring i de avvisades antal å reallinjen, medan under de båda föregående åren

fördelningen på de båda linjerna varit densamma. Av inhämtade upplysningar framgår vidare, att av de 220 från reallinjen utestängda lärjungarna åtminstone 30 sett sig nödsakade att välja latinlinjen. Därest fördelningen sålunda kommit att ske helt efter lärjungarnas önskingar skulle höstterminen 1933 i latinlinjens första ring ha undervisats $1,634 + 66 - 30 = 1,670$ lärjungar och i reallinjens första ring $1,430 + 220 = 1,650$ lärjungar. Medan tidigare latinarna utgjort 57 procent och realisterna 43 procent av samtliga, skulle fördelningen sålunda varit 50 procent av vardera gruppen, en förskjutning under loppet av ett enda år, som man inte kan bortse ifrån.

Inför denna utveckling torde man vara berättigad säga, att det ser ut, som om departementschefen i sin strävan att stärka den humanistiska sidan av gymnasiets undervisning bragt det därhän, att inte endast reallinjen försämrats såsom förberedelse för högskolestudier utan latinlinjen därjämte förlorat en del av sin tidigare lockelse för de unga.

Under hänvisning till vad sålunda anförts få vi hemställa,

att riksdagen må

dels i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att den av riksdagen påkallade utredningen rörande omläggning av skolarbetets inre organisation och de därmed förbundna ekonomiska kostnaderna, måtte snarast möjligt föreläggas riksdagen,

dels i avbidan på sagda utredning besluta att minska det under punkten 119 av åttonde huvudtiteln äskade extra anslaget till arvoden åt extra och vikarierande ämneslärare vid de allmänna läroverken för budgetåret 1934/1935 med 51,000 kronor,

dels ock uttala, att gymnasiets organisation i vad det gäller det fasta främmande levande språket samt reallinjens bildningsmål, skall anordnas i enlighet med de av riksdagen godkända grunderna, dock med den jämkning i förstnämnda avseende — till förmån för franska språket — som ovan angivits.

Stockholm den 20 januari 1934.

Olof Olsson.

Edv. Björnsson.

Wilhelm Björck.

Oscar Olsson.

